

Sven Höggerström

SVEN KJÖLLERSTRÖM

* 28/1 1901 † 3/5 1981

Minnesord av Carl-Gustaf Andrén

Sven Gottlieb Kjöllersström, näst äldst bland åtta syskon, föddes 1901 som son till lantbrukaren Josef August Kjöllersström och hans hustru Alma Christina i Mossebo församling tillhörig Göteborgs stift i östra delen av Västergötland. Han gick i varannandagsskola — den tidens besparingsmetod inom skolväsendet. Både i skolan och i konfirmandundervisningen visade han en ovanlig begåvning. Kyrkoherde Carl Hellberg i Tranemo — dit Mossebo hörde — upptäckte snart pojken intellektuella kapacitet och förutsättningar för studier. Han talade med fadern, som var kyrkvärd i Mossebo, om att sonen borde fortsätta vid gymnasium och sedan universitet, men kyrkvärden replikerade: »pojken ska bli bonde». Trots allt lyckades kyrkoherden övertyga både far och son om att hans egen son, som var student i Lund, skulle få läsa in honom i gymnasiet. Det var en insats lik den som många präster gjorde, då de i församlingen mötte begåvade barn, och som dragit fram många betydande män och kvinnor i vårt samhälle.

För Sven K Kjöllersströms del betydde beslutet att han 1917 kom till Lunds privata elementarskola --- mera känd under namnet »Spyken» — där han snabbt avancerade i klasserna och tog studenten 1921 med lysande betyg. Det var teologiska studier han skulle ägna sig åt. Efter teol fil examen 1923 mötte han i sina studier teologiska fakultetens professorer, bland dem också Hjalmar Holmquist i kyrkohistoria, som sedermera skulle bli hans lärare och handledare i licentiand- och doktorandarbetet. Under studietiden ingick han i matlaget hos den legendariska Betty Kristensson. De vänskapsband han knöt med såväl henne som många av studenterna där varade livet ut.

Efter teologie kandidatexamen 1926 skaffade han sig lärarkompetens med litteraturhistoria och nordiska språk och blev vikarierande adjunkt i Karlskrona 1928 med en lön, som enligt hans egna utsagor, gjorde honom till högste inkomsttagare i hela Mossebo. Det var dock icke läraryrket som Sven Kjöllersström skulle komma att ägna sig åt, även

om han senare gick provår vid Katedralskolan i Lund och slutligen — kort före professorsutnämningen 1941 — fick ett lektorat i kristendomskunskap vid Nya elementarskolan i Stockholm. Vetenskapen och universitetet blev i stället hans framtid. I Lund tillbragte han mer än 60 år av sitt liv. Den vetenskapliga början gjorde Sven Kjöllersström med en artikel i Kyrkohistorisk årsskrift (KA) 1931, där han publicerade det ganska uppseendeväckande fyndet »Visitatio Gustaviana. Ett otryckt dokument av Georg Norman» från tiden kring 1540. Nytt ljus kom genom denna artikel att kastas över Georg Normans insatser och dennes kyrkopolitik i strävan att skapa en kyrkoordning som grund för reformationsverket. Sven Kjöllersström hade samtidigt visat sitt stora kunnande och sin kapacitet som historisk forskare.

Kännetecknande för Sven Kjöllersströms fortsatta vetenskapliga arbete blev hans förmåga att göra »fynd» och uppspåra nytt och tidigare icke känt eller icke observerat källmaterial. Omfattande och kontinuerliga arkivstudier — de sista utförda i år — möjliggjorde detta i kombination med ett sällsynt gott spårsinne. Därtill kom hans noggranna och skarpsinniga analys och tolkning av texter samt hans förmåga att uttrycka sig i koncis knapphet. Forskarens arbetsdag var för honom ett tråget och vidhängset arbete, där inget fick lämnas åt slumpen.

Studierna för licentiatexamen och doktorsavhandlingen utförde Kjöllersström i ämnet kyrkohistoria under ledning av Hjalmar Holmquist, som under denna tid höll på med sitt stora avsnitt om reformationstiden i det nystartade samlingsverket Svenska kyrkans historia. Notapparaten där vittnar om att eleven aktivt bidrog med uppgifter av väsentlig betydelse för framställningen. Författaren-läraren har också klart redovisat ursprunget och upphovsmannen. Under denna tid deltog också Sven Kjöllersström i seminarierna hos historieprofessorn Gottfrid Carlsson, som han ofta sade sig stå i stor tacksamhetsskuld till. Seminariet erbjöd honom dessutom en stimulerande forskarmiljö.

År 1935 disputerade Sven Kjöllersström på avhandlingen »Striden kring kalvinismen i Sverige under Erik XIV. En kyrkohistorisk studie». Det är en lärd avhandling, som bygger på utomordentligt omfattande material och sätter in de svenska förhållandena i ett internationellt sammanhang. Det svenska reformationsårhundradet blev Sven Kjöllersströms specialområde och han publicerade under hela sin verksamhet ett stort antal arbeten om just reformationstiden. Efter avhandlingen framlade han också nya värdefulla fynd, så i »Svenska förarbeten till kyrkoordningen av år 1571» (1940) och framför allt i undersökningen »Missa Lincopensis. En liturgihistorisk studie» (1941),

som medförde betydande förändringar i gängse uppfattning om reformationens genomförande i Sverige och gav en mer nyanserad bild av förloppet inte minst vad gäller gudstjänstfirandet. Den bevarade relationen av de kyrkliga förhandlingarna i Uppsala 1536, som han publicerat till 400-årsminnet 1936, kastade också nytt ljus över utvecklingen både kyrkohistoriskt och liturgiskt.

Det är inte möjligt att här mer i detalj följa Sven Kjöllers rika vetenskapliga produktion, som med obruten kraft pågått i femtio år under ständig förnyelse av material och problem. Han kom så småningom att genom sin egen forskning spänna över hela svenska kyrkans historia. Under de sista åren tog han upp ett nytt område, da han gav sig in på frågan om Sigfrid och Sigfridslegenden, vars resultat delvis publiceras postumt, bl a i Vetenskapssamfundets skriftserie. Rent allmänt kan man konstatera att Sven Kjöllers länge begränsade sina undersökningar till kortare tidsperioder och smärre avgränsade problem. Från 1950-talet har han i ett flertal fall producerat exposéer över den kyrkohistoriska utvecklingen i Sverige i en bestämd fråga från 1500-talet fram till nutiden ofta relaterad till internationella idéströmningar. Trots den avsevärda tidsrymden har han även då byggt på primärmaterial av betydande omfattning. Samtidigt har han också fortsatt sina specialundersökningar. Genomgående är dessa undersökningar inställda i ett sammanhang där han kan påvisa kyrkans roll i samhället.

Två problemområden har dominerat Sven Kjöllers vetenskapliga författarskap: det kyrkorättsliga och det som rör biskopsämbetet i den svenska kyrkan. Den sistnämnda problemkretsen finns med under alla Kjöllers verksamma decennier med början i undersökningen om ärkebiskopsvalet 1531. I samband med att Manfred Björkquist utnämndes till Stockholms stifts förste biskop 1942 fick Kjöllers i uppdrag att undersöka biskopsvigningens innebörd i svenska kyrkan med tanke på att Björkquist icke var prästvigd. Den begränsade undersökningen — en form av nu så aktuell uppdragsforskning — gav incitament till fortsatt arbete. Med ungefär tio års mellanrum publicerade Sven Kjöllers tre stora volymer om detta ämne utifrån olika aspekter, nämligen »Biskopstillsättningar i Sverige 1531-1951» (1952), »Kräkla och mitra. En undersökning om biskopsvigningar i Sverige under reformationstidevarvet» (1965) och »Sätt till att ordinera en vald biskop 1561-1942» (1974).

Dessa tre undersökningar utgör i diskussion med tidigare och pågående forskning inlägg i den aktuella debatten om det svenska

biskopsämbetets innebörd och funktion. Han hävdar bl a här i en spännande analys av det spröda materialet att svenska kyrkan icke bevarat *successio apostolica* i form av obruten vigningssuccession. I studien om utnämning och vigning samt vigningsritualen som uttryck för vad det är som ger biskopen hans rätt att fungera som biskop menar Kjöllersström att svenska kyrkan genom biskopsvigningsritualet 1942 egentligen avvikit från den reformatoriska uppfattningen och i stället för ett odelat predikoämbete fått två: biskopsämbetet och prästämbetet.

Det andra huvudmotivet i Sven Kjöllersströms vetenskapliga författarskap är det kyrkorättsliga. Till att börja med är det den kyrkliga lagstiftningens problem som står i centrum. I »Svenska förarbeten till Kyrkoordningen 1571» (1940) ges en bild av både bakgrundsmaterialet och lagstiftningsproceduren fram till 1571. Fortsättningen följer i det magistrala arbetet »Kyrkolagsproblemet i Sverige 1571-1682» (1944). I detta arbete tecknar författaren på grundval av ett synnerligen rikhaltigt material en bild av de många olika kyrkolagsförslagens bakgrund, tillkomst och öde. Han gör det mot bakgrund av de kyrkorättsliga åskådningarna med början i Melanchthons stränga åtskiljande av andligt och världsligt regemente och de sätts i relation till såväl sitt politiska som sitt idéhistoriska sammanhang.

Den svenska domaredens ord om att döma efter »Guds och Sveriges lag» har utgjort utgångspunkten för undersökningen från 1957 med just titeln »Guds och Sveriges lag». I denna vill författaren »försöka fastställa innebörden i uttrycket Guds lag och den roll den spelat i teori och praxis». Mot bakgrund av reformatorernas uppfattning visar han förskjutningarna i innebörd genom påverkan från romersk och kalvinsk tradition så att Guds lag under Karl IX uppfattas inte bara som dekalogen dvs de tio budorden utan också som den mosaiska lagen.

Successivt kom Sven Kjöllersströms kyrkorättsliga intresse att vända sig mot den aktuella debatten om kyrka och stat men alltjämt med det historiska perspektivet. I sina olika artiklar i denna fråga påvisade han den reformatoriska uppfattningen om förhållandet mellan kyrkan och staten. Det samband som alltjämt finns dem emellan var enligt Kjöllersström också av värde, eftersom »kyrkan behöver en ständig konfrontation med det moderna samhällets problematik för att rätt kunna fylla sin funktion i detta samhälle. En garanti härför är -- som han formulerar det i promotionsföreläsningen 1967 »Kyrka och samhälle i Sverige efter reformationen» — att »banden mellan stat och kyrka icke slits».

Sven Kjöllnerström ställde stora krav på sitt eget vetenskapliga arbete. Han var historiker med stark anknytning till det omgivande samhället. Också som professor i praktisk teologi med kyrkorätt blev den historiska aspekten avgörande och han avvisade alla tankar på en normativ teologisk vetenskap. Samtidigt anknöt hans forskningar i mycket stor utsträckning till aktuella problem och han fungerade i olika sammanhang direkt i det praktiska arbetet.

Då Sven Kjöllnerström 1941 blev professor gick han in i en förpliktande tradition med de prominenta företrädarna för ämnet praktisk teologi med kyrkorätt Edvard Rodhe och Yngve Brilioth, båda produktiva och nydanande vetenskapsmän, båda öppna för betydelsen av insatser inte bara inom universitetet utan också i kyrkan och samhället i övrigt, båda såsom sakkunniga vid tillsättningen av professuren övertygade om den stora kapaciteten och dugligheten hos efterträdaren på professorsstolen.

Det dröjde inte heller länge förrän Sven Kjöllnerström blev tagen i anspråk för betydelsefulla arbetsuppgifter vid sidan om professuren. Han blev ledamot i 1945 års universitetsberedning, vars syfte var att »med utgångspunkt från universitetens fundamentala betydelse för den nationella kulturen och det mellanfolkliga kulturutbytet . . . befästa och vidga de akademiska lärosätenas möjligheter att göra en insats på den högre utbildningens och den vetenskapliga forskningens områden ... helt i nivå med vad som fordras och presteras inom de främsta kulturnationer». I denna utredning, som gav mycket konkreta och påtagliga resultat redan i slutet av 1940-talet, främst i form av nya forskartjänster, gjorde Sven Kjöllnerström en betydande insats. Det torde bli till stor del vara hans förtjänst att den internationellt inriktade professuren i missionshistoria i Uppsala tillkom. Hans sätt att arbeta i utredningen avvek också i vissa avseenden från det gängse. För att skaffa sig synpunkter på utbildningen inbjöd han studieråden i sin egen fakultet till överläggning. Han ville gärna lyssna på studenternas uppfattning och önskemål. Detta ledde också till ett mycket öppenhetigt samtal som säkert bidrog till den senare utformningen av den teologiska utbildningen, som biskop Anders Nygren -- av Sven Kjöllnerström mycket högt uppskattad som lärare, kollega och vän -- och han själv kom att ge upphov till under 1950-talet på uppdrag av dåvarande kanslern för rikets universitet Arthur Thomson -- - en annan av Sven Kjöllnerströms mycket nära och förtrogna vänner.

Sven Kjöllnerströms stora kyrkorättsliga kunskaper gjorde honom eftertraktad som expert och sakkunnig i samband med utredningar som

rörde kyrkolagsfrågor, t ex ändrade bestämmelser om ärkebiskopsval, kyrkomötets grundlagsenliga befogenheter och omarbetning av jordfästningslagen. Det var för honom dessutom självklart att ställa sig till förfogande för dem som behövde hjälp och råd just i utredningsarbete.

Det aktiva intresse som Sven Kjöllersström visade universitetet och det stora förtroende han åtnjöt bland kollegor inom skilda fakulteter resulterade bl a i att han blev prorektor 1957-1964. Under de åren tog han på sig en rad uppgifter inom universitetets centrala ledning med ansvar för redan då betungande kommitté- och remissarbete och förberedelser för universitetsreformen 1964. Det var också allom bekant hur väl rector magnificus Philip Sandblom och prorektor fungerade tillsammans och kompletterade varandra. Inför Lunda-universitetets 300-årsjubileum 1968 beslöt konsistoriet att man skulle utge universitetets historia. I redaktionen för denna blev Sven Kjöllersström huvudredaktör och han gjorde en stor insats med planering, vidtalande av författare, manuskriptläsning och ekonomisering. Han fick själv inte se verket slutfört men glädde sig åt att det nu syntes nalkas sin fullbordan.

Listan över uppdrag och engagemang kan göras lång. Den spänner över skiftande områden och är på sitt sätt ett vältaligt bevis på allmän duglighet förenad med forskarens och utbildarens specialinriktning. Den sammanhänger också med den respekt som omvärlden hade för Sven Kjöllersström vetenskapliga arbete: ledamot i humanistiska forskningsrådet, i fakultetsberedningen för humaniora och teologi, styrelseuppdrag i Gleerups bokförlag, ledamot i flera kyrkomöten, i Lunds stifts domkapitel, i Lunds domkyrkoråd — det sistnämnda just under den intensiva perioden från 1950-talets mitt då domkyrkans framsynta restaurering genomfördes — ordförandeskap i Kungl humanistiska vetenskapssamfundet i Lund.

Den starka känslan för hembygden och det stora intresset för studenterna hos Sven Kjöllersström förenades då han 1956 blev inspektor för Göteborgs nation i Lund, en syssla som han fann stor glädje i. Det var optimismens och uppbyggnadens år, då nationen växte och samtidigt skapade sina båda studenthusanläggningar och då Sven Kjöllersström tillsammans med andra gav sig ut på tiggarsstråt till hembygden för att skaffa pengar. Resultatet blev lyckosamt. Det var också de år då alla nyinskrivna studenter i nationen inbjöds till inspectors hem. Sven Kjöllersström fann sig alltid väl tillrätta med studenter och de med honom.

Vetenskapen var Sven Kjöllers liv, oskiljaktigt förknippat med hans regelbundna arbetstider på universitetsbiblioteket. Han levde verkligen i sitt forskningsarbete och fann stor glädje och tillfredsställelse däri. Ett uppslag lämnade han inte oprövat ifrån sig. I ett flertal fall rörde sig hans undersökningar kring problem som hörde hemma inom skilda områden på historiens vida fält. Det gjorde honom aktad och uppskattad i en forskargemenskap långt utöver det egna ämnet. Uppskattningen tog sig uttryck i hedersdoktorat vid teologiska fakulteten i Köpenhamn och Helsingfors, vid humanistiska fakulteten i Lund och slutligen vid juridiska fakulteten i Lund — det sista blev han dock icke i tillfälle att ta emot.

Jag har här varit tvungen att lämna åsido en del av Sven Kjöllers verksamhet. Det gäller hans insatser inom den praktiska prästutbildningen, vars föreståndare han var i 26 år. Det kan också finnas anledning att erinra om hans arbete inom den teologiska grundutbildningen. En genomgång av hans ämnesval för proseminarier och seminarier skulle säkert berika bilden av honom — de var nämligen påfallande aktuellt orienterade.

Som forskare ställde Sven Kjöllers mycket stora krav på sig själv. Också som handledare och utbildare var han fordrande och hävdade kvaliteten, därför kände många ängslan inför honom som examinator. Forskarseminariet tillhörde hans käraste sysselsättningar. Det blomstrade också under hans stimulerande och pedagogiska ledning, som innebar krav på problemmedvetenhet, objektivitet, uppslagsrikedom, öppenhet för kritik och beredvillighet att ompröva, ibland i ganska heta diskussioner.

Sven Kjöllers var född och uppvuxen på landet. Han var stolt över sitt ursprung med den trygghet och säkerhet som ofta varit jordbrukarens kännemärke. Regelbundet besökte han sin hembygd och sin fädernegård, gärna för att hjälpa till och dolde inte sin förtjusning över att tillhöra den kategori som alltså kunde hantera en lie.

Vänfast, minnesgod och med umgängelsens rika gåva rörde sig Sven Kjöllers lätt och naturligt bland både unga och gamla, bland företrädare för samhället i övrigt lika väl som bland akademiker. Vi minns hans spänstiga gestalt och hans fasta arbetsrutiner liksom hans snabba, pregnanta och träffande repliker, förebildlig som forskare och djupt tillgiven som vän.